

ПЕРСОНАЛ

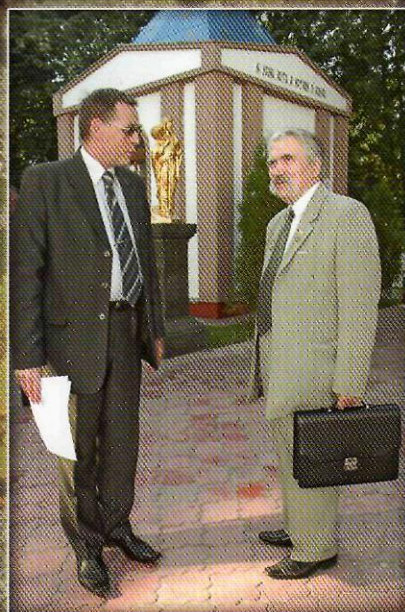
№ 10/2006

Журнал інтелектуальної еліти

Україноцентризм — основа концепції національної безпеки

Науково-практична конференція "Проблеми національної безпеки в умовах національного розвитку України", що відбулася в МАУП, обговорила проблеми незадовільного стану національної безпеки, розкрила нові шляхи розуміння сутності національної безпеки та представила концептуальні засади військової реформи. — С. 91–92.

У рубриці

«ПІЗНАВАЛЬНІ БЕСІДИ»:

● ПРИЧИНИ ВІДРОДЖЕННЯ ПРАВОСЛАВНОГО РУХУ НА ЗАКАРПАТТІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

● ГОЛГОФА НАРОДІВ

На початку ХХ ст. на Закарпатті розпочався рух за відродження православної церкви, але він був слабкий. Головною базою спротиву унії було бідне селянство, інтелігенція не брала участі у цьому процесі, бо була змадяризована, а духовенства не було зовсім. Спротив почався в Мараморощині, зокрема, в селі Іза біля Хуста та околицях, на Пряшівщині, в селі Бехереві, та в селі Великі Лучки на Мукачівщині. У різних місцевостях були різні причини для невдоволення греко-католицькою церквою та її духовенством. Греко-католицька церква ставилася негативно до православного руху, вона не була проти адміністративних заходів, що їх влаштовувала влада проти православних. Австро-угорська влада намагалася подати це явище, як антидержавну змову з метою відокремлення сучасних закарпатських земель на користь Російської імперії.

Юрій ДАНИЛЕЦЬ

Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли часткове висвітлення в історичній літературі. Отець С. Пап досить ґрунтовно аналізує причини відродження православ'я на початку ХХ століття. На його думку австро-угорська влада бачила, що головною причиною виходу з унії є політика мадяризації й незадоволення уніатським духовенством [25, с. 535]. П.-Р. Магочій вважає, що селяни переходили у православ'я у зв'язку з намаганнями уникнути важких податків на користь духовенства — коблини та роковини [23, с. 111]. Отець А. Пекар ЧСВВ серед передумов відродження православної церкви виділяє наслідки діяльності у ХІХ ст. А. Добрянського та о. І. Раковського, та «московський месіанізм» [26, с. 106, 108]. Автором використано періодичну пресу початку ХХ ст., зокрема газети «Руська нива», «Листок», «Свобода», «Неделя», які характеризують деякі сторони православного руху. Важливі дані містять листи афонських монахів-вихідців із Закарпаття, вони показують зв'язки православних нашого краю з іншими православними центрами [4; 5].

У пропонованому дослідженні порушується питання переходу населення у православ'я на початку ХХ століття. Автор поставив перед собою низку завдань. Визначити основні причини православного руху, показати роль у цьому процесі древньої традиції, русофільських діячів. Охарактеризувати наслідки політики мадяризації з боку австро-угорської влади наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. для простого селянства. Охарактеризувати два судові процеси в Мараморош-Сиготі та їх наслідки для відродження православної церкви.

Причин відродження православного руху на Закарпатті на початку ХХ ст. було декілька, виділяємо найголовніші з них: древня традиція і просвітницька діяльність

Причини відродження православного руху на Закарпатті на початку ХХ століття

діячів XVII–XIX ст., важке соціально-економічне становище і викликана цим масова еміграція за океан, посилення мадяризації та проугорська орієнтація більшої частини греко-католицького духовенства, діяльність русофілів на російських емігрантів, вплив християнських центрів, зокрема Афону на формування закарпатського чернецтва та інші.

Проаналізуємо деякі з причин. Після підписання унії 24 квітня 1646 р. в Ужгороді на Закарпатті фактично утворюється єпископське двовладдя. Після уніатського єпископа Василя Тарасовича клір обрав єпископом Петра Парфенія, потім правили І. Волошиновський та І. Малаховський. Із 1654 по 1684 р. православне духовенство очолював єпископ Іоанікій Зейкан, який керував єпархією з Мукачева та Імстичева [22, с. 13]. Наступником єпископа Іоанікія став Мефодій Рако-

вецький, він правив єпархією з Мукачівського та Угольського монастирів у 1687–1693 роках. Потім єпископами були Йосиф Стойка (1690–1711 рр.) та Досифій Угольський (1717–1735 рр.), які отримали висвячення в Молдавії [15, с. 22].

Отже, ми бачимо, що унія не мала поширення в східній частині Закарпаття — Мараморощині, де джерелом православ'я були також монастирі. Відповідно до «Списання Обителей Мараморошских древле бывших», написаного 1788 р. ігуменом Антонієм Коцаком (В. Пронін вважав що 1749 р.) на Мараморощині діяло 14 православних монастирів. На території сучасного Закарпаття було засновано такі монастирі: Боронявський (1716), Драгівський (1705), Кричівський (1693), Вульхувський (1708), Бедевлянський (1719), Бичковський (1719), Білоцерківський

(XIV ст.), Угольський (XII–XIII ст.). У XVI–II ст. всі названі вище монастирі було закрито, але православна традиція серед населення залишилася.

На другу половину XVII ст. припадає діяльність відомого полеміста Михайла Андрелли (Оросвігівського) (1637–1710 рр.). Він навчався у Відні, Братиславі, Трнаві, знав грецьку, латинську, угорську, чеську і польську мови. М. Андрелла є автором рукописних творів, найвідоміші з них: «Оборона вірному кожному чоловіку» та «Логос». Головна ідея його творчості — це пропаганда належності закарпатців до православної віри, до якої належать брати на Сході, тобто єдності закарпатських українців з усім українським народом [13, с. 48]. Заслуга М. Андрелли в тому, що він зумів поставити злободенні питання того часу: вади суспільно-політичного ладу, окатоличення з боку Ватикану, поширення унії [24, с. 123]. У 1669 р. він пориває з унією і стає православним священиком. Рятуючись від переслідування з боку греко-католицького єпископа, він опиняється в с. Іза біля Хуста, де продовжує свою проповідницьку діяльність [11, с. 185]. Помер 1710 р. [27, с. 13].

Його справу продовжив інший греко-католицький священик о. Іван Раковський (1815–1885 рр.). Народився Іван Іванович Раковський 1815 р. у с. Ставне на Великоберезнянщині [31, с. 5]. У 1856 р. видавав російською мовою «Церковну газету», а в 1858 р. — «Церковний Вісник для Русинів Австрійської Держави». Підтримував листування з о. М. Раєвським, академіком І. Аксаковим, І. Головацьким, Д. Зубрицьким. Співпрацював з ужгородськими газетами «Свет», «Карпат», «Сова» та іншими. У 1866–1871 рр. був заступником голови товариства св. Василя Великого в Ужгороді. Усю діяльність Раковського було спрямовано на захист закарпатських русинів від насильницької асиміляції з боку чужоземців, посилення освіти серед народу, однак він помилково вважав що русини — це гілка великоруського народу.

У 1889 р. його призначено священиком у с. Іза, де помер 31 листопада 1885 року. Маючи величезну бібліотеку, Раковський давав читати книги і своїм вірникам, зокрема він мав книгу «Православне ісповідання віри» (митр. Петра Могилы), «Катехізіс». Після загадкової смерті о. Івана Раковського його бібліотека була поширена серед жителів села Іза; читаючи православні видання, вони побачили різницю між унією і православ'ям і вирішили повернутися до останнього [29, с. 12].

У кінці XIX — на початку XX ст. промисловість Угорщини розвивалася швидкими темпами, закарпатські землі використовувались як сировинний придаток для угорських підприємств. У руках селян зосереджувалось близько 32% земельних площ краю [21, с. 36]. Селяни змушені були платити багато податків, загальна сума яких становила 5 млн 966 тис. крон на рік [18, с. 31]. У 1870 р. починається еміграція до Америки. Причин переселення було декілька: одна із головних — важке матеріальне становище, посилення мадяризації, збільшення кількості населення та попиту на робочу силу в іноземних державах. Здебільшого закарпатці емігрували до США, Канади, Бельгії, Австралії, Бразилії. В американських штатах Пенсільванія, Нью-Йорк, Огайо, Нью-Джерсі, Меріленд, Іллінойс утворилися окремі церковні громади. Щоб не втратити велику частину вірників, Мукачівська греко-католицька єпархія відправляє у місця закарпатської еміграції уніатських священиків, які засновують церковні товариства, будують церкви. Першим священиком--закарпатцем у США був о. М. Зубрицький, після нього до Америки прибули о. І. Запотоцький, о. О. Дзюбай, о. М. Стецович із Мукачівської єпархії, в 1889 р. — о. О. Товт із Пряшівської єпархії, о. Г. Вислоцький, о. С. Яцкович [7, с. 433].

У 1894 р. в Америці було вже 30 священиків, вони приїхали із трьох греко-католицьких єпархій: Львівської, Мукачівської і Пряшівської. 17–29 жовтня 1890 р. за ініціативи о. О. Товта в м. Вількес-Барре в Пенсільванії відбулися збори всіх священиків. Було прийнято наступні рішення:

1) просити Львівського митрополита, Мукачівського і Пряшівського єпископів призначити їм усім в Америці єпископа-вікарія;

2) об'єднати всі руські общини і братства;

3) заснувати власне періодичне видання.

Згідно постановам із Рима греко-католицькі священики повинні були підкорятися римо-католицьким єпископам, якщо в їхній єпархії не було греко-католицького владики. Римо-католицькі єпископи різко виступили проти того, щоб у їхніх єпархіях служили одружені священики, вони навіть ставили під сумнів правильність унії. Після кількарічної боротьби і листування з римським престолом, греко-католицьким одруженим священикам наказали повернутися до Старого краю. Це викликало обурення як простих вірників, так і священиків, вони вирішили вийти з унії і повернутися до православ'я.

Церковна громада в Міннеаполісі, яку очолював о. О. Товт, налагодила зв'язки з православним руським єпископом Володимиром, який проживав у Сан-Франциско. Він приїхав 24 березня 1891 р. до Міннеаполіса і приєднав перший уніатський приход у США до православ'я [6, с. 4].

Через деякий час кількість православних приходів у США зростає до 300. Створюються православні братства, засновуються монастирі. Так, у 1905 р. біля поселення Південний Ханаан в Пенсільванії було засновано православний чоловічий монастир Святого Тихона Задонського, у м. Спрингфілд у Вермонті — Свято-Покровський жіночий у 1915 р. та декілька інших [19, с. 18].

Таким чином, важке соціально-економічне становище, що вилізло в масову еміграцію в США призвело до того, що велика частина вихідців із нашого краю перейшли у православ'я за океаном, а потім, повернувшись на батьківщину, занесли цей рух і на Закарпаття. Цьому також сприяла

невелика книга о. О. Товта «Где искати правду?», яка потрапила зі США разом з емігрантами і сколихнула місцеве населення.

Крім того, незадоволення в селян викликали і феодальні церковні податки — коблина і роковина, які сплачувались місцевому греко-католицькому духовенству [30, с. 1]. Коблина виплачувалася сільськогосподарськими продуктами або грошми, а роковину потрібно було відробляти [23, с. 111].

Важливим фактором, що спричинив відродження православ'я в нашому краї стала політика мадяризації руського населення та проугорська діяльність вищого духовенства греко-католицької церкви на чолі з єпископами С. Панковичем, Ю. Фірцаком, І. Валієм. В. Феніч вважає, що проведення політики мадяризації з боку греко-католицького керівництва призвело до того, що було втрачено значний кількісний склад василіанського чернецтва [33, с. 57]. А це, на нашу думку, лише сприяло поширенню православного руху.

Інтелігенція і духовенство змадяризувалися, змінили прізвища, втратили всі зв'язки з народом. Вірні вже не бачили в священстві

ані своїх порадників, ані людей собі близьких. Священики вдома розмовляли по-угорськи, читали лише угорські книги й часописи [25, с. 556]. Чинили здиство, їм властиві були пихатість і невиконання обов'язків. Заснування угорських шкіл із мадярською мовою навчання та мадяризація церковного обряду стали останньою краплею у переході на православ'я.

Однією з причин відновлення православ'я та його російського спрямування було те, що всі священники, починаючи від архімандрита Алексія (Кабалюка) та кількох активістів із с. Іза потрапили за допомогою буковинської родини Геровських, онуків графа А. Добрянського, до монастирів Дубна, Луцька і Житомира. У цих монастирях їх навчали російські священники і монахи. Деякі закарпатці у 1914–1917 рр. потрапили з російського полону до російських монастирів і так само отримали російську орієнтацію, як і попередня група [14, с. 36].

Після революції в Росії на Закарпаття, яке ввійшло до складу Чехословаччини, емігрувала велика кількість росіян, буковинських та галицьких москвофілів, які підтримали православний рух. Вони створили «Русскую Трудовую партию» на чолі якої став А. Гагатко, їхнім друкованим органом стала газета «Русская Земля», у якій друкувалися статті на підтримку православного руху [9, с. 10]. Після 1919 р. на Підкарпатській Русі осіло понад дев'ять тисяч росіян-білоемігрантів. У 1922 р. за допомогою сенатора Ю. Лажо на Пряшівщину перебрався архімандрит Віталій (Максименко), який організував у Ладомирові православний монастир і друкарню.

Значний вплив на відродження православ'я мали християнські центри: Сучавський, Біксадський та Марія-Повчанський монастирі. На відпустах, що влаштувалися в монастирях, проводилася православна агітація та розповсюджувалася богословська література. Традиційно на Закарпаття мав вплив Афон. Достеменно не відомо, коли перший виходець із нашого краю потрапив на Святу гору, але у XIX ст. їх там перебувало вже чимало. Архімандрит Алексій (Кабалюк) згадував,

що на Афоні він зустрів монаха В'ячеслава (Василь Тегза), родом із Нижнього Бистрого на Хустщині, який приїхав до Греції у 1898 році. На початку ХХ ст. на Афон виїхало лише з с. Іза Хустського району близько 20 чоловік, дехто з них згодом повернувся на батьківщину.

Із листів монахів, із архівних матеріалів ми можемо назвати імена декотрих ченців, які проживали на Афоні: Матфей (Плешинець), Меркурій (Мадяр), Макарій (Мадяр), Васіан, Владимир (Сабов), Варлаам (Вакаров), Іасон (Попович), Мефодій (Попович) із с. Іза [4, с. 76]; Серафим (Тегза), Петро та Макарій із с. Березове; Антоній (Грицак), Варнава (Шутко), Андрей (Чулей), Ісаєя із с. Нанково [2, с. 29]; Авакум (Вакаров), Іоан із с. Горінчево; Гавриїл (Легач) із с. Копашнево та Іліодор із с. Нижній Бистрий Хустського району. На Афоні також проживали монахи з Тячівського району — Григорій з с. Чумальові, Давид (Цубера) із с. Колодне та Матфей (Рибар) із с. Дубове; із с. Приборжавське Іршавського району — Василій (Дубанич) та Вонифатій із с. Колочава на Міжгірщині [5, с. 79]. Більшість ченців перебували в Свято-Пантелеймонівському руському монастирі. Архімандрит Алексій (Кабалюк) прийняв православ'я на Афоні і очолив православний рух на Закарпатті. Із Афону повернулися монах Іларіон (Рибар), який заснував чоловічий скит у Дубовому, монах Мелетій (Руцак) започаткував скит у м. Хуст-Колесарьово, монах Йов (Кундря) став засновником Свято-Троїцького скита в Городилові.

Свята гора Афон завжди була бажаною метою, куди століттями прагнули представники всіх православних народів. Не становлять винятку і вихідці із Закарпаття. Особливо його зв'язок з Афоном виявився в кінці ХІХ — на початку ХХ століття. Жителі нашого краю всім серцем відгукнулися на духовний заклик Афону, давши зі свого середовища багато великих подвижників, які прикрасили своїми іменами історію як Закарпаття, так і самого Афону. Проявлене русинами Закар-

паття прагнення будувати духовне життя за найвищими афонськими зразками є яскравим підтвердженням глибини і зрілості зробленого ними православного вибору.

Православний рух уперше проявився на Пряшівщині у с. Бехереві, де у 1902 р. народ почав відкрито переходити у православ'я [20, с. 2]. Незабаром у Великих Лучках біля Мукачева селяни оголосили про свій намір покинути унію, їх очолив І. Газій, який повернувся зі США і привіз книгу Товта «Где искасти правду?».

Тоді ж почався перехід у православ'я і в с. Іза біля Хуста. Іза стала колискою відродженого православ'я на Закарпатті. Гурток ізянців, очолюваний учителем Андрієм Владимиром, читаючи російські книжки з бібліотеки покійного священника І. Раковського, дійшов переконання, що справжньою «руською вірою» є православ'я, а не греко-католицизм. Їхнє проповідування мало такий успіх, що майже вся Іза, за винятком 64 дворів із 500, перейшла на православ'я [28, с. 11]. На початку 1903 р. члени гуртка написали листа до сербського православного патріарха у Сремських Карловцях, із проханням прийняти Ізу до сербської православної церкви, яка обіймала також Угорщину. Патріарх призначив до Ізи священника о. Герасима Петровича, але завдяки діяльності угорського уряду він так у Ізу і не приїхав [8, с. 124]. У 1903 р. у Ізі розпочалися масові арешти селян. Головних активістів православного руху: Іоакима Вакарова, Василя Лазаря, Максима Плиску та інших селян було звинувачено в державній зраді і політичній неблагонадійності. Було допитано багато свідків, які говорили, що православні моляться за руського царя з московських церковних книг, підбурюють народ проти уніатського духовенства і погрожують російським царем, який, буцімто, прийде і вижене всіх угорців і євреїв [12, с. 2]. На початку 1904 р. було підготовано судовий процес проти ізян. За бунт проти греко-католицької церкви і віри Максима Плиску засудили на рік ув'язнення, Іоакима Вакарова, Василя Лазаря і Василя Кеменя — на 14 міся-

пів арешту. Крім того, всі мали сім'яти по 500–600 крон штрафу [17, с. 2]. На два місяці арешту затримали Андрія Ороса, Андрія Ізаа і Фавріла Пліску [32, с. 301].

За допомогою провokatopів було підготовано другий Мараморш-Сиготський процес, який тривав із 29 грудня 1913 р. до 3 березня 1914 року. Спочатку до процесу було призначено 189 чоловік, але потім прокурор змінив кількість жерть до 94 чоловік, серед яких були й три жінки. Слід зазначити, що багато селян було заарештовано ще в 1912 р., і деяко з них ще до суду провів за тратами більше 20 місяців. Усіх їх обвинувачували в «антидержавній пропаганді й підбурюванні» (статті 172, 173 Угорського Кримінального кодексу) [10, с. 3]. Іхній злочин полягав у тому, що воли підтримували зв'язок із головою галицько-руської громади у Петербурзі графом В. А. Бобринським, архієпископами Євлогієм (Ієортевським) та Антонієм (Храповицьким), з якими, начебто, змовилися підкорити владі російського царя частину угорської держави. Із підсудними поводитися жорстоко: били, обливали холодною та гарячою водою. Три чоловіки, не витримавши катувань, збожеволіли, о. Алексій самовільно прибув до суду і заявив властям, наголосивши, що він є головиним звинуваченим.

Офіційний обвинувальний акт проти православних співвідників починався так: «Звинувачують: Олександр Кабалок (о. Алексій), 36 років, греко-католицького віросповідання, неодружений, лісовий робітник (руський монах), народжений та проживаючий в Ясіна...» [3, с. 23]. Дали на 52 друкованих сторінках образливі слова щодо унії та уніатських священників, захопивши відлучки щодо православних пастирів, зберігання молитовників, ікон тощо. Загалом угорська влада бачила в православянню русі російську агітацію [1, с. 1]. Серед найголовніших злочинців називалися: Олександр Кабалок (о. Алексій), Ю. Воробочук, І. Бабиненць, Д. Петровиць, Г. Глущманкж [36, с. 58].

Незважаючи на всі зусилля захисту й протести світової громадськості, мадярська влада 3 березня 1914 р. винесла ганебний вирок: 32 чоловік із 94 було засуджено до різних строків ув'язнення і сім'яти великого прошого штрафу. Ермононаха Алексія засудили до чотирьох років і дев'яти місяців тюрем та

Література

1. ДАЗО. — Ф. 28. Реферат освіти Підкарпатської Русі в Ужгороді. — Оп. 3. — Спр. 22. Звіт окружного начальника про релігійний рух у районах.
2. ДАЗО. — Ф. Р — 1490. — Оп. 4 д. — Спр. 109. Списки православних, греко-католицьких монахів та монахинь за 1950–1982 роки.
3. Житіє преподобного Алексія Карпаторуського, сповідника.
4. Лист ієросхимника Свято-Пантелеймонівського монастиря на Афоні Матфея (Плешинець) // Данилець Ю. Православний монастир Успіння Божої Матері в селі Домбоки. — Ужгород: Гражда, 2006.
5. Лист монаха Келії 12 Апостолів на Афоні монаха Василя (Дубанич) від 26 червня 1960 р. // Данилець Ю. Православний монастир Успіння Божої Матері в селі Домбоки. — Ужгород: Гражда, 2006.
6. Алексей (Товт), протоиерей. Где искати правду? — Владимирово на Словенску, 1930.
7. Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. — К.: Филоколия, 2005.
8. Волнения подкарпатских русинов // Неделя. — 1904. — 21 февраля. — С. 124.
9. Гаджега Ю. Статьи по вопросам «православия», народности и католичества. — Ужгород: Унію, 1921.
10. Грабец М. К истории Мраморошского Процеса (Дело 94-х. 29/XII 1913 — 3/III 1914). — Ужгород, 1934.
11. Гринькевич І, Михайло Андрелла, забутий борець проти унії на Закарпатті // Православний вісник. — 1948. — № 6.
12. Данилець Ю. Погляд через століття. Мараморош-Сиготські процеси 1903–1904 рр. та 1913–1914 рр. // Вісник Хустщини. — 2004. — 23 листопада.
13. Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII — перша половина XX ст.). — Ужгород: Патент, 1999.
14. Данко О. Спроба українізації православної церкви на Закарпатті у кінці 1930-х років // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. — Ужгород: Патент, 2002. — Вип. 5.
15. Жаткович Ю. Єпископи Мараморошские // Листок. — 1891. — № 7.
16. Закарпатський П. Православна Церква на Закарпатті // Православний вісник. — 1948. — № 5.
17. Из истории восстановления Православной веры в южно-карпатской Руси // Православная Карпатская Русь. — 1929. — 17 сентября.
18. Ілько В. Закарпатське село на початку XX ст. (1900–1919). — Львів, 1973.
19. Краткая история Св.-Покровского монастыря в Спрингфильде // Наша родина. — Календар на 1921 г. — Спрингфильд; США: Издание русского сиротского приюта, 1920.
20. Кріпкі русські шизматики // Свобода. — 1923. — 31 октября.
21. Листок. — 1885. — № 18.
22. Там само. — 1890. — № 15.
23. Магочій П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948). — Ужгород, 1994.
24. Микитась В. Український письменник-полеміст Михайло Андрелла. — Ужгород, 1960.
25. Пап С., о. Історія Закарпаття: У 3 т. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. — Т. 3.
26. Пекар Атанасій, ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття: Вид. Друге: Рим — Львів, 1997. — Т. 1. Єрархічне оформлення.
27. Почему я православный. — Владимирово на Словенску, 1934.
28. Православный собеседник. — В. Свидник, 1925. — 1 июня.
29. Разгулов В. К разгадке смерти Иоанна Раковського. — Берегове: Берегівська районна друкарня, 2004.
30. Роковина (коблина) и церковная борьба // Руська нива. — 1922. — 24 серпня.
31. Савва, ігумен. О. Иоанн Раковський // Православный Церковный Календарь. — Владимирово на Словенску, 1939.
32. Судовой приговор // Неделя. — 1904. — 8 мая.
33. Фенич В., Цапулич О. Малоберезнянський Свято-Миколаївський монастир та нарис історії Чину св. Василя Великого на Закарпатті /УЖНУ. — Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2004.
34. Халус П. О. Алексій Кабалюк — непохитний захисник закарпатського православ'я // Християнська Родина. — 1996. — 19 грудня.
35. Beskid K. Monstrosni process v Marmarosske Sihoti. — Hust, 1926.
36. Hrabec Miroslav. Marmarossky process a jeho podstava // Podkarpatska Rus. Redigoval Dr. Jaroslav Zatloukal. — Bratislava, 1936.